

UNIREA DE LA MEDIAȘ (25 NOIEMBRIE 1459) ȘI IDENTITATEA REGIONALĂ

Cosmin POPA-GORJANU*

The Unification at Mediaș (25 November 1459) and the Regional Identity

Abstract. *This paper analyses the context, participants and the contents of the union agreed by the representatives of the Transylvanian nobles, Saxons and Szeklers in the congregation held at Mediaș in 1459, within the investigation of the development of regional identity. The representatives of the estates promised to support the mutual observance of their privileges, to combat all internal and external opponents of the Treaty of Unification, and to give each other military support against abuses and Ottoman incursions. Members of the privileged estates were forbidden to serve royal officials appointed in Transylvania and especially from suggesting they demand abusive billeting, requisitions of food and new taxes.*

Keywords: *regional identity, Transylvania, nobility, Saxons, Szeklers, Mediaș.*

Cuvinte-cheie: *identitate regională, Transilvania, nobilime, sași, secui, Mediaș.*

În ultimii ani am publicat câteva studii care abordează manifestarea identității regionale în Transilvania în secolul al XIV-lea și în prima jumătate a veacului al XV-lea¹. În acest studiu voi prezenta observațiile referitoare la primul moment în care cele trei stări privilegiate ardelenene, din proprie inițiativă, se pare, au decis să stabilească/reînnoiască principiile colaborării dintre ele, prin convenirea și semnarea documentului de unire, stabilit în congregația de la Mediaș și consemnat de capitulul din Alba Iulia în 3 decembrie 1459.

Până la mijlocul secolului al XV-lea, în Transilvania funcționau trei zone autonome principale, comitatele nobiliare, scaunele secuiești și scaunele săsești, care au furnizat cadrul de manifestare al identităților regionale. Districtul Hațegului, în care în secolele XIV-XV sunt atestate adunările cnezilor și nobililor, a fost de asemenea un cadru de manifestare a unei identități subregionale². Dovezi ale acțiunilor de jos în sus, pornind de la nivel subregional, sunt atestate în cazul Transilvaniei de la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul veacului al XIII-lea, în cazul sașilor sibiieni. Nobilii din Transilvania, atestați ca o stare din 1288, au fost foarte activi în dobândirea unor privilegii pentru comunitatea lor între 1324 și 1367. Sașii, însă, au fost de la sfârșitul secolului al XIV-lea și prima jumătate a veacului al XV-lea, cei mai activi dintre ardeleni în ceea ce privește interacțiunea cu autoritatea regală sau voievodală. Este posibil ca această impresie să fie indusă și de păstrarea

* Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România; e-mail: cosminpg@uab.ro.

¹ Popa-Gorjanu 2011; Popa-Gorjanu 2015; Popa-Gorjanu 2016.

² Pop 1991, p. 84-101.

inegală a arhivelor nobiliare. Analizele efectuate în studiile anterioare au scos în evidență puternicele identități subregionale și slaba articulare a unei identități regionale cuprinzătoare în prima jumătate a secolului al XV-lea. Comunicarea între comunitățile nobililor, sașilor și secuilor avea tendința de a se desfășura indirect, prin adresarea unor petiții regelui, care, la rândul său, transmitea diferite ordine sau reglementări ale unor raporturi între cele trei stări ardelenene. Au existat, de asemenea, probleme mult mai localizate, care nu priveau ansamblul autonomiilor, ci numai unele localități. În acest context, pașii făcuți în direcția colaborării între nobili, sași și secui par a fi fost destul de lenți. Actele de unire de la Căpâlna (16 septembrie 1437) și Turda (6 februarie 1438) au fost inițiate de vicevoievodul Lorand Lipes și au survenit în condițiile de criză ale confruntărilor dintre oastea nobililor și țărani răsculați din nord-vestul Transilvaniei. Spre deosebire de aceste două acte, cel încheiat în 1459 nu a mai fost inițiat de un demnitar voievodal, ci de reprezentanții celor trei stări. Acest studiu are scopul de a analiza contextul, participanții și prevederile actului respectiv.

Cei ce s-au aplecat asupra acestui document au remarcat, fără multă dificultate, că principala țintă a prevederilor sale, care într-adevăr cuprindea recunoașterea reciprocă a vechilor drepturi ale stărilor privilegiate, era regele Matia³. Întrebarea este dacă măsurile tânărului rege, care fusese ales în 24 ianuarie 1458, erau atât de îngrijorătoare încât să determine stările la adoptarea unor măsuri de protecție la mai bine de un an și jumătate de la urcarea pe tron. Pál Engel remarca fermitatea cu care acesta a luat puterea, înlocuindu-l foarte curând pe palatinul Ladislau Garai și încarcerându-l chiar pe unchiul său, guvernatorul Mihail Szilágyi de Horogszeg⁴. Încheierea unirii de la Mediaș nu pare să fi fost precipitată de gesturi ale regelui Matia. Dimpotrivă, din iunie 1458, tânărul monarh a emis în repetate rânduri confirmări ale privilegiilor stării sașilor și ale orașelor Cluj, Brașov, Sibiu și Bistrița.

În 8 iunie 1458, regele confirma privilegiile orașului Cluj, ca răsplată pentru sprijinul acordat partidei Hunedoreștilor în perioada în care fusese

³ Gündisch *et alii* 1981, p. XV; Brătianu 1996, p. 219. David Prodan a încadrat unirea de la Mediaș în seria unirilor stărilor, accentuând asupra sensului lor social „Sensul social al uniunii îl clarifică tot mai bine reînnoirile succesive. Acestea nu se mai îndreaptă direct împotriva țăranilor, se ridică tot mai des împotriva tuturor soiurilor de «răufăcători», adică pentru apărarea ordinii interne. Părțile contractante sunt preocupate însă cu deosebire de menținerea și apărarea privilegiilor lor. În adunarea lor de la Mediaș, din 1459, nobilii, secuii și sașii, reînnoind uniunea, se leagă să-și apere împreună toate prerogativele, libertățile și privilegiile vechi câștigate de predecesori să se ridice împotriva oricui ar încerca să strice uniunea sau să i se împotrivescă în vreun fel, să se apere chiar împotriva baronilor și magnașilor trimiși de rege, dacă ar abuza. Abia în al șaselea articol vorbesc despre apărarea împotriva turcilor. Și nici în acesta nu uită să pună alături primejdia internă, luptele dinăuntru” (Prodan 1998, p. 116).

⁴ Engel 2006, p. 320.

ținut captiv de regele Ladislau V⁵. Altă diplomă regală, emisă în aceeași zi, conferea autorităților Clujului dreptul de a judeca orice pricini civile sau penale, precum și persoane de orice rang, cu excepția nobililor⁶. Locuitorii acestui oraș au primit și scutirea de plata censului, a dărilor obișnuite și a celor extraordinare pe durata a trei ani⁷.

Locuitorii Brașovului și ai Țării Bârsei, în 5 iulie 1458, primeau confirmarea privilegiilor, însoțită de interdicția adresată voievozilor și vicevoievozilor de a-i constrânge, împotriva drepturilor acestora, să se supună judecăților lor⁸.

În 20 august 1458, în urma congregației generale ținute la Pesta, regele Matia îi declara pe sașii din cele „șapte și două scaune” amnistiați pentru vătămrile, pagubele și distrugerile comise în timpul tulburărilor din ultimele luni ale anului 1457 și până la alegerea sa ca rege (24 ianuarie 1458)⁹.

La aceeași dată, Matia a emis un mandat adresat nobililor și oamenilor de orice stare, poruncindu-le să permită sașilor din cele „două și șapte scaune”, refugiați pe domeniile lor, să revină la vechile lor sălășe, cu toate bunurile lor. Narațiunea documentului enunță și contextul refugierii unui număr mare de sași, și anume răscoala (*sedition*) ce a izbucnit în Transilvania la scurt timp după decesul regelui Ladislau V Postumul¹⁰. Punerea în aplicare a mandatului era încredințată viceguvernatorului Ioan Gereb de Vingard și voievozilor și vicevoievozilor, pe care regele îi împuternicea să-i constrângă pe nobili, prin orice mijloace, să execute mandatul suveranului.

Tot în aceeași dată, sașii din cele „șapte și două scaune” se plâneau regelui că vechile lor drepturi, potrivit cărora „niciun secu, român sau om de orice rang, stare sau condiție să nu poată sau să îndrăznească să se găzduiască

⁵ Gündisch *et alii* 1981, p. 15-16.

⁶ *Ibidem*, p. 16-17.

⁷ *Ibidem*, p. 17-18.

⁸ *Ibidem*, p. 19-20.

⁹ *Ibidem*, p. 24-25. „[...] universos et singulos Saxones nostros septem et duarum sedium Saxonicalium partium nostrarum Transsilvanarum super omnibus iniuriis, dampnis et nocuentis ac aliis malorum generibus, quas et quae ipsi proxime praeteritis disturbiorum et seditionum temporibus usque ad ipsius dictae electionis nostrae, vel in defensione eorum propria, vel alias qualitercumque quibuscumque commiserunt et intulerunt quitos et expeditos commissimus decernentes ut nullus unquam hominum cuiuscumque status Ipsos praemisorum occasione intra et extra iudicium impedire, turbare valeat atque possit aut praesumat quovismodo”.

¹⁰ *Ibidem*, p. 25. „Intelleximus, quomodo mortuo nuper condam serenissimo Ladislao rege Hungariae praedecessore nostro exorta in partibus nostris Transsilvanis quadam seditione, quam plurimi ex Saxonibus nostris septem et duarum sedium Saxonicalium partium nostrarum Transsilvanarum ex causa seditionis huiusmodi ad vestras possessiones, tenutas et dominia aufugissent et segregati fuissent [...] quatenus visis presentibus, omnes illos Saxones nostros, qui in sedibus praedictis tempore in praedicto ad vestras possessiones, tenutas et dominie disperse sunt, secundum quod indices nostri sedibus in praedictis constitute vos superinde requisitos habuerint, cum omnibus eorum rebus et bonis ad eorum pristina habitacula remittere debeatis”.

între sași împotriva voinței lor în orice fel”, au fost încălcate¹¹. Plângerea mai arăta că, de ceva vreme, acel drept era nesocotit, iar mulți dintre oficialii din Transilvania și Ungaria, cu oamenii lor, se găzduiseră în așezările lor în mod silnic, rechiziționând alimente și furaje, fără a plăti vreun preț¹². Solicitându-i-se soluționarea acestei situații, care se prelungise până la acel moment, regele confirma scutirea petenților de obligația de găzduire și interzicea tuturor oficialilor să se găzduiască (*descendere*) între sași sau să rechiziționeze bunuri împotriva voinței și privilegiilor lor¹³. Plângerea făcea referință la încartiruirea în mod repetat a unor cete de oșteni în teritoriul scaunelor săsești, în cursul unor operațiuni militare neprecizate. Cheltuielile legate de întreținerea contingentelor de oșteni fuseseră reglementate în cadrul actului de unire frățască de la Căpâlna, în care se preciza că alimentele necesare urmau a fi cumpărate la prețul stabilit de juzi, dar se pare că acestea rămăseseră literă moartă.

În 11 septembrie 1458, la cererea sașilor din Brașov, regele Matia porunca obștii secuilor să renunțe la toate amenințările și pretențiile de compensații solicitate brașovenilor, pe seama pierderilor de vieți și vătămarilor suferite de ei în cursul unui conflict dintre cele două părți. Regele invoca deciziile decretului de amnistie, adoptat de congregația de la Pesta¹⁴.

În 24 octombrie 1458, Matia porunca sașilor din Brașov să plătească lui Ioan de Labathlan și lui Ladislau de Pakos, comiți ai secuilor, censul încasat tradițional la sărbătoarea Sf. Martin¹⁵. În 20 noiembrie, regele porunca lui Emeric diacul, comitele cămării de sare, și vicecămărașului de la Ocna Sibiului să respecte dreptul sașilor din cele „șapte și două scaune” de a lua sare mărunță gratuit, la sărbătorile sfinților Martin, Gheorghe și a regelui Ștefan, potrivit privilegiilor lor de la regii Carol, Ludovic și alții. În același act, regele porunca sașilor să aducă la congregația generală de la Seghedin actele lor, cu care să demonstreze drepturile respective¹⁶. Nouă zile mai târziu, regele îi

¹¹ *Ibidem*, p. 26. „*Quod licet ipsi per praedecessores nostros divos reges Hungariae in eo maxime libertati et privilegiati fuerint, ut nullus Siculorum scilicet et Wolachorum ac alterius cuiuscumque dignitatis, status et conditionis hominum contra eorum voluntatem in eorum medio ac super eos descendere posset aut praesumeret quovismodo?*”.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*. „*[...] quatenus a modo in posterum super praefatos Saxones nostros contra eorum libertates memoratas praeter eorum voluntatem, vel cum gentibus vestris vel alias quomodocumque descendere, bonaque eorum auferre non praesumatis nec sitis ausi, aut sit ausus modo aliquali?*”.

¹⁴ *Ibidem*, p. 30. „*[...] quomodo hiis novissime praeteritis disturbiorum temporibus vos contra eosdem cives nostros Brassouenses et e converso, ipsi contra vos aliquem conflictum habuissetis seu habuissent, in quo scilicet conflictu nonnulli tam ex vobis quam etiam ex ipsis civibus interfeci essent, alii vero diris vulneribus sanciat. Nunc autem, uti nostre maiestatis declaratur, vos ratione vestrorum interfectorum et vulneratorum eisdem minas imposuissetis, ipsos cives in eorum bonis et rebus dampnificare et spoliare praetendentes?*”.

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ *Ibidem*, p. 34.

convoca pe reprezentanții celor „șapte și două scaune” la dieta de la Seghedin, din 6 decembrie, unde aveau să se dezbată probleme de mare importanță. Scrisoarea regelui îi informa în legătură cu planurile sale de întâlnire cu regele Bosniei, precum și despre mersul negocierilor pentru recuperarea coroanei, dar totodată le puna în vedere să nu zăbovească¹⁷.

În 19 ianuarie 1459, la Seghedin, regele a emis opt mandate regale, având ca obiect diverse aspecte ale intereselor comunităților săsești din Transilvania. Astfel, a poruncit din nou cămărașului sării de la Ocna Sibiului să respecte privilegiul sașilor din cele „șapte și două scaune” de a lua sare mărunță¹⁸. Tot în 19 ianuarie, regele ordona tuturor autorităților din regat să respecte scutițiile de vămi și taxele vamale ale sașilor din Sibiu și din cele șapte scaune, reprezentați de Nicolae de Ocna Sibiului și Ladislau Kakas¹⁹. La cererea sașilor din toate părțile Transilvaniei a interzis curtenilor, clienților și slujitorilor regali, aflați în misiune regală sau nu, care vor călători fără scrisori regale, să pretindă sau să primească alimente și furaje de la sași²⁰. Negustorii sași au fost, de asemenea, scoși de sub jurisdicția voievozilor și vicevoievozilor Transilvaniei, fiind puși sub autoritatea judecătorilor din scaunele săsești²¹. Locuitorii Oraștiei au primit de la regele Matia confirmarea unui act privilegiat dat de Ioan de Hunedoara, prin care erau din nou readuși în obediența celor șapte scaune și, în special, sub jurisdicția Sibiului. Decizia regelui era adusă la cunoștința castelanilor regali, cărora li se interzicea să-i mai oblige pe locuitorii din Oraștie să presteze servicii la cetățile regale sau să-i prejudicieze în orice fel²². Reprezentanții locuitorilor Brașovului și ai Țării Bârsei au făcut plângere cu privire la perceperea de alimente și furaje fără plată de către voievozi, vicevoievozi și alți comiți, încalcând astfel privilegiile lor și aducându-i la starea de sărăcie. La solicitarea lor, regele porunca lui Ioan Gereb de Vingard să pedepsească pe toți *violentes raptores ac victualium direptores*

¹⁷ *Ibidem*, p. 35. „*Quin in ipso festo loco in praedicto omnibus modis constituentur, ut tandem in ipso loco ea, quae tractanda et disponenda fuerint in praemissis unanimi cum deliberatione peragantur. Nec aliquam moram vobis in his queratis, quoniam dietam ipsam pro bono publico atque etiam commodo regni nostri in loco praedicto tenendam indiximus. Ubi vero aliud feceritis dicta negotia inconsummata manerent, ad dampnum eiusdem regni nostri non modicum. Secus ergo facere nullatenus praesumat*”.

¹⁸ *Ibidem*, p. 40-41.

¹⁹ *Ibidem*, p. 41-42.

²⁰ *Ibidem*, p. 41. „[...] *nullus omnino alicorum et clientum vel nobis famulantium ad quascumque partes de commissione vel sine commissione nostra, sine propriis litteris nostris deambulans pro sui vel equorum suorum usu victualia sine pretio et solutione habere et recipere, exceptis ut prefertur his, qui de propria nostra commissione cum litteris propriis missi fuerint et destinati valeant et nec possint vigore et testimonio praesentium nostrarum litterarum*”.

²¹ *Ibidem*, p. 43.

²² *Ibidem*, p. 44. „[...] *ad nulla servitia circa praedicta castra nostra facienda artare et compellere ipsosque ratione praevia in personis rebusque et bonis eorundem quibusvis impedire, molestare et quolibet dampnificare praesumat*”.

și să pună capăt rechizițiilor²³. În 18 septembrie 1459, regele Matia îi scutea pe locuitorii orașului Bistrița de taxa impusă, dar totodată decidea să retrocedeze localitatea lui Mihail Szilágyi, unchiul său, cu care se împăcase²⁴.

Aceasta este o serie de documente cu caracter reparatoriu, prin care regele a căutat să consolideze vechile privilegii ale comunității sașilor, punând capăt unor abuzuri comise de autoritățile voievodale sau chiar de reprezentanții regelui. Confirmările de drepturi, privilegii și scutiri au atins aproape întreg ansamblul drepturilor comunității sașilor. Plângerile aduse de reprezentanții acestei stări privilegiate, la care regele a căutat să răspundă cu măsuri reparatorii, au avut ecou și în actul de unire convenit de stările ardeleni la Mediaș.

Elemér Mályusz aprecia că, în 1459, stările ardeleni au încheiat un nou act de unire, în condițiile în care sistemul corporatist se maturizase în regat, iar regele însuși încurajase dezvoltarea sa. Autorul a observat că, deși funcțiile de voievozi erau deținute de doi membri ai familiei Rozgony, regele l-a împuternicit pe Ioan de Labathlan, comite al secuilor și de Timiș, să convoace adunarea. Acest detaliu explică, în interpretarea lui Mályusz, îndrăzneala stărilor, care au stabilit prevederi ce nu puteau face parte din agenda trimisului regal²⁵. Un cercetător al instituțiilor medievale ardeleni, Zoltán Kordé, a examinat în mai multe lucrări evoluția raporturilor dintre regele Matia, voievozii Transilvaniei și dinamica politică a relațiilor dintre aceste instituții și factorii de putere locali. Abordând problema consolidării controlului regal asupra Transilvaniei între 1458 și 1467, Kordé folosește termenul de *étatisme transylvain*, pe care îl denuște cel mai mare inamic potențial al regelui²⁶. Analizele sale, care combină istoria instituțiilor, a raporturilor politice și prosopografia, au indicat anumite caracteristici ale contextului în care a avut loc unirea de la Mediaș. Coordonatele acestuia sunt date de raporturile dintre rege și deținătorii funcțiilor de voievozi sau guvernatori.

Actul de unire a fost emis de capitlul din Alba Iulia la 3 decembrie 1459²⁷, după ce o congregație generală a reprezentanților nobililor, sașilor, secuilor și ai orașelor Sibiu, Cluj și Brașov avusese loc la Mediaș, în 25 noiembrie 1459, în duminica Sfintei Ecaterina. Adunarea a fost convocată de Ioan de Lábathlan, comitele secuilor și al Timișului, însărcinat al regelui. Congregațiile generale erau, de regulă, convocate de voievodul Transilvaniei

²³ *Ibidem*, p. 44-45. Însemnarea de pe *verso*-ul documentului preciza că este vorba despre *inconsueto descensu castellanorum et muneribus waywodarum*.

²⁴ *Ibidem*, p. 61.

²⁵ Mályusz 1994, p. 45.

²⁶ Kordé 2016, p. 103.

²⁷ Gündisch *et alii* 1981, p. 64-68. Potrivit editorilor documentului, s-au păstrat trei versiuni originale ale actului emis de capitlul din Alba Iulia, aflate la arhivele din Sibiu, Brașov și Cluj-Napoca.

după ce primea un mandat din partea regelui. O adunare a nobililor, sașilor și secuilor se desfășurase la Turda, fiind atestată de la 1 octombrie la 7 noiembrie 1459. La acea congregație, Ladislau de Lábathlan, comite al secuilor, și căpitanii de Bistrița, Ștefan de Hederfaya și Mihail de Szentivan, fuseseră judecători cu însărcinare deosebită din partea regelui pentru a face *moderativo iudicio in medio nobilium, Siculorum et Saxonum*²⁸. La 1 noiembrie 1459, aceiași emitenți dădeau un alt document tot din adunarea stărilor de la Turda²⁹. În 7 noiembrie, cei trei judecători speciali emiteau un document, datat în *tricesimo octavo die congregationis nostre*³⁰. Probabil că necesitatea organizării unei alte întruniri a celor trei stări a fost sesizată în timpul acelei adunări de la Turda, dar nu am putut identifica niciun indiciu al inițiativei de organizare a congregației de la Mediaș din partea stărilor ardelenene. Nu este exclus, totuși, ca reprezentanții lor să fi solicitat regelui autorizarea unui astfel de eveniment³¹.

Adunarea a fost prezidată de Ioan de Lábathlan, împuternicitul regelui, care a fost însărcinat să rezolve multe și diverse probleme (*de et super variis pluribusque et magna importantiae rebus et negotiis paulo ante supervenientibus credentiali dumtaxat facultate suffultus*)³². Fapt este că, în aceeași adunare de la Mediaș, au fost aduse în atenția însărcinatului regelui și a reprezentanților stărilor și alte probleme decât cele legate de raporturile dintre comunitățile privilegiate. Importanța actului de unire de la Mediaș reiese din caracterul mult mai detaliat și mai elaborat al înțelegerii, comparativ cu cel al actelor unirii frățești din anii 1437 și 1438. Documentul emis de capitlul din Alba Iulia, la 3 decembrie 1459, arată de la început faptul că în temeiul însărcinării lui Ioan de Labathlan de a rezolva o serie de chestiuni,

„aleasa și cinstita, destoinica și sârguincioasa și preachibzuita obște întregă a nobililor și a fruntașilor secuilor din toate neamurile, precum și a fiecăruia din cele șapte scaune ale sașilor, ale acestei părți întregi sau a regatului transilvan”³³,

a prezentat în congregație statutul și hotărârile adoptate.

²⁸ *Ibidem*, p. 63.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Se păstrează un document, emis de Ioan de Lábathlan la Mediaș, în ziua de 26 noiembrie 1459, în care menționează organizarea congregației generale din această localitate. Documentul se referă la problema apartenenței scaunului Micloșoara la scaunul Șepși; Arhiva Națională Maghiară (Magyar Nemzeti Levéltár), Budapesta, Dl. 36630, publicat în Szabó 1872, p. 181-184.

³² Gündisch *et alii* 1981, p. 64.

³³ *Ibidem*, p. 63. „[...] egregia exspectabilisque necnon strenua et agilis atque circumspectissima universitas tota nobilium ac procerum Siculorum quoque omnium generum necnon Saxonum sedium singularum septem, totius partis huius seu regni Transilvanensis?”.

Au fost de față atât episcopul Matei, cât și împuterniciții capitlului din Alba Iulia, prepozitul Gotthard, Nicolae, arhidiaconul de Târnava, și Dominic, arhidiaconul de Dăbâca.

Înainte de a se menționa punctele actului de unire, au fost indicați reprezentanții părților, având împuterniciri legale, care au venit în fața capitlului din Alba Iulia. Din partea nobililor, având scrisori de împuternicire, întărite cu sigiliul vicevoievozilor anteriori, au venit Ioan, fiul lui Dionisie de Ilia, și Ladislau de Folt³⁴. Ambii nobili făceau parte din ramurile din Ilia și de Folt ale neamului Akos³⁵. Din partea secuilor au fost desemnați Martin de Noșlac și Andrei Chyko de Vereșmort (azi Unirea, jud. Alba), reprezentanți ai secuilor din scaunul Arieș³⁶. Pentru sașii regali din cele „șapte și două scaune” și din orașele Brașov și Cluj, au venit Iacob, judele de Sibiu și Ioan Zwlnd, Ioan Bogachy, orașeni jurați din Sibiu.

La primul punct se preciza că toată obștea nobililor, secuilor și sașilor (*ipsa tota ac universalis communitas nobilium Sicularumque ac Saxonum*) va respecta veșnic hotărârile și statutele adoptate în congregația de la Mediaș³⁷. Formularea a făcut loc și declarației de credință față de sfânta coroană a regatului (*sub firma sincerae fidelitatis coronae sacrae regni Hungariae semper observandae*) și a credinței creștine datorate lui Dumnezeu, sub care fuseseră adoptate articolele actului de unire³⁸.

Al doilea punct conținea promisiunea de a respecta reciproc toate drepturile, libertățile și privilegiile obținute de strămoșii lor. Prevederea este însoțită de justificarea acestei hotărâri, care invoca intenția ca copiii și urmașii lor să se bucure de o stare mai liniștită prin statut, să fie mai bogați prin înlesnire și mai fericiți prin pace, iar prin gestionarea pașnică a lucrurilor și a bunurilor lor să poată arăta virtuțile lor cu mai multă seriozitate³⁹. Referirea la aspectele materiale, de care depindea fericirea generațiilor următoare, poate fi interpretată și ca o aserțiune a unui țel al actului de unire, și anume opoziția față de încercările de stoarcere a unor noi impozite. Am văzut seria de acte reparatorii, prin care monarhul a căutat să dea un răspuns favorabil

³⁴ În 1459, vicevoievozi au fost Sigismund de Sártvány și Ioan Farkas de Miercurea/Szerdahely (Pall 1956, p. 504).

³⁵ Diaconescu 2013, p. 250-252.

³⁶ Jakó 1990, p. 383, 548-549. Andrei Czyko de Vereșmort a fost atestat în acte private din 1449 și până în 1459. A fost căsătorit cu Veronica, fiica lui Gheorghe de Ciunga (comitatul Alba); *ibidem*, p. 667, în septembrie 1468, Mihail Czyko de Vereșmort și Martin de Noșlac obțineau de la conventul Cluj-Mănăștur copia autentică a diplomei acordate scaunului Arieș de regele Sigismund.

³⁷ Gündisch *et alii* 1981, p. 65.

³⁸ Lupaș 1942, p. 343-360.

³⁹ Gündisch *et alii* 1981, p. 66. „[...] *velle decet eorum ac prolium et posteritatum suarum tranquilliori statu ac commodo uberiori paceque prosperiori et nihilominus rerum et bonorum ipsorum preservatione pacifica omni qua possunt efficacia perspicacius providere*”.

plângerilor sașilor, referitoare la diferite încălcări ale drepturilor lor. Deși regele Matia a poruncit, în mai multe mandate, respectarea unor drepturi specifice ale sașilor, se pare că această doleanță s-a transformat în principiul fundamental al celor trei comunități care au convenit unirea. Încălțările anterioare ale drepturilor lor au determinat dorința stărilor de a garanta și printr-un document propriu acest țel.

Al treilea punct prevedea sancțiunile de aplicat oricui ar fi nesocotit sau ar fi încercat să submineze tratatul dintre cele trei stări, fie dintre locuitorii Transilvaniei, fie dintre vecini. Sancțiunea, de fapt, consta din adunarea celor trei comunități, care trebuiau să pornească împreună împotriva unor astfel de oponenți, a căror violenție urma să fie frântă cu fermitate⁴⁰. Astfel, stările unite prevedeau măsuri concrete de contracarare a unor acțiuni de subminare a tratatului din interior sau exterior (*qui vel quis ex ipsis alias quipiam acolarum incolarumque sive forensium*), fără a indica vreun împotrivor real, ci înșirând posibیلی inamici.

Al patrulea punct prevedea furnizarea ajutorului militar reciproc între cele trei stări, în caz de tulburări și orice fel de vătămări (*impetitiones, iniurias, adersiones ac quorumcumque nocumentorum*). Narațiunea articolului face referire la numeroasele necuviințe (*importunitates*), prigoniri (*vexationes*), pustiiri (*vastationum impetitionibus*), prin care țara fusese tulburată atât în părțile ei, cât și în întregime⁴¹. Stările privilegiate semnatare își asumau obligația de a trimite informații despre astfel de probleme⁴², urmând ca destinatarii să-și mobilizeze forțele în ajutor, nu mai târziu de a opta zi de la notificare. Articolul este important, prin precizarea principiului reciprocității ajutorului militar în combaterea unor acte pe care le putem subsuma în categoria abuzurilor. Vocabularul folosit pentru numirea acestor fapte, care puteau determina mobilizarea ajutorului militar al stărilor, indică necuviințe, prigoniri, distrugerii. O analiză semantică a semnificațiilor date de cei care au formulat actul de unire termenilor de *impetitiones, iniurias, adersiones, nocumenta, vexationes, vastationes*, nu poate fi efectuată în acest articol. Putem fi de acord cu David Prodan, care afirma sensul social al unirii, dar acesta nu este singurul⁴³. Dacă

⁴⁰ *Ibidem.* „[...] extunc praeonominatae nobilium, Siculorum et Saxonum universitates se coadunantes simul et semel nullo discrepante contra talem contrariantem seu unionis concordiaequae et dispositionis huiusmodi confederatae pactum rumpere et infringere praesumentem seu praesumentes consurgere eiusque versutiam brachio forti contere, ac deinde in defensionem et sublevamen oppressi seu oppressorum intendere teneantur et accelerare”.

⁴¹ *Ibidem.* „[...] cum regnum hoc totum Transsilvanense nedum partialiter set et universaliter importunitatibus non nunquam vexationibus agitetur, variisque rebus adversis inopinatisque vastationum impetitionibus undique conquassatur et casibus atteritur impraetermissis asperrimis”.

⁴² *Ibidem.* „[...] quasvis impetitiones, iniurias, adersiones ac quorumcumque nocumentorum tunc ingruentium casus innotescere, significare, intimare et notificare teneantur et debeant”.

⁴³ Prodan 1998, p. 116.

ținem cont de plângerile sașilor față de încălcările drepturilor lor, atunci întvedem încadrarea acelor fapte ca abuzuri ale reprezentanților regelui sau ai voievozilor. Precizând obligația stărilor semnatare ale unirii de a notifica celorlalte stări orice fel de *impetitiones, iniurias, adersiones, nocumenta*, se făcea un pas, e drept numai teoretic, înspre crearea unor mecanisme interne de rezolvare a problemelor, fără a-i mai implica pe reprezentanții puterii regale. Așa cum am remarcat într-un studiu precedent, comunicarea între stări a fost, în deceniile anterioare, întotdeauna mijlocită de autoritatea regală sau voievodală, dar aici se pare că stările previzionau pașii de parcurs în vederea îndeplinirii apărării reciproce a privilegiilor lor prin consolidarea legăturilor dintre ele.

Al cincilea punct prevedea că niciun nobil, și nici sașii sau secuii să nu fie datori să slujească vreunui însărcinat regal trimis în Ardeal pentru colectarea unor taxe. Acest articol menționa, nu numai unul dintre motivele de nemulțumire ale stărilor, ci și măsurile concrete pe care le impuneau membrilor lor. Era vorba de opoziția lor față de taxele extraordinare solicitate de reprezentanții regelui, înainte, și pe care se așteptau să le solicite și pe viitor⁴⁴.

Ar fi prea mult să credem că stările care au conceput actul au anticipat politica fiscală a regelui Matia, care într-adevăr a constat din impunerea unor taxe, în pofida promisiunilor sale de respectare a privilegiilor. Este mai realist să legăm această prevedere de petițiile comunităților săsești către regele Matia, prin care se solicita respectarea privilegiilor lor. Trebuie să remarcăm radicalismul măsurii de a interzice nobililor, sașilor și secuilor locali de a intra în slujba trimișilor regelui⁴⁵. Astfel de slujbe reprezentau surse importante de venit pentru orice nobil, care aspira la îmbunătățirea situației sale materiale⁴⁶. Se preciza, mai departe, și care erau activitățile pe care acești localnici le-ar fi putut presta în serviciul baronilor trimiși de rege, și care le erau interzise, anume ca:

„cu viclenie să se amestece, sfātuind chiar pe trimisul regal sau pe baron la [perceperea de] găzduiri neobișnuite sau dări în merinde extraordinare, sau de oricare plăți extraordinare și neobișnuite, sau introducerea oricărei taxe noi,

⁴⁴ Gündisch *et alii* 1981, p. 66. „*Quod dum et quando seu quotienscumque lapsu temporum regalis excellentissima serenitas nuntios seu legatos suos prout supra oportunitate quavis ingruente [...]*”.

⁴⁵ *Ibidem*. „[...] *ex suis baronibus sive magnatibus partes ad istas seu regnum hoc Transiluanense transmitteret et extiterit transmissuros, tunc huic tali nuntio regio potenti et eius coetui nullus omnino ex nobilibus sed neque ex Siculis aut Saxonibus totius partis seu regni huius cuiuscumque conditionis et status sit, se adiungere debeat seu quavis ratione aut adinvento colore inhaerere eidem*”.

⁴⁶ O analiză a *familiaritas* și consecințele acestui tip de relații în societatea nobiliară sale, vezi la Popa-Gorjanu 2007, *passim*. O analiză cuprinzătoare și utilă verificării eventualelor consecințe ale acestor măsuri pentru perioada de după 1459, în cazul comiților și vicecomiților din Transilvania, vezi la Kovács 2014, *passim*.

să îl sfătuiască să le solicite sau să le stoarcă, să îl informeze sau să îl îndemne sau să îi dea garanție⁴⁷.

Formularea acestui paragraf pare a fi și un reproș la adresa unor localnici, care, pentru avantajele personale obținute din participarea la colectarea taxelor, se puneau în slujba însărcinaților regelui. Logistica și cunoștințele unor astfel de localnici aveau importanța lor în eficiența controlării comunităților din Transilvania. Percepția asupra unor astfel de colaboratori interni ai voievozilor și vicevoievozilor, pare să fi fost aceea a unor vinovați pentru cereri de găzduire abuzive, pretenții extraordinare de merinde, plăți neobișnuite sau introducerea de taxe noi. În enumerarea percepțiilor abuzive, întâlnim găzduirile și rechizițiile de merinde la care făceau referire plângerile comunităților săsești înregistrate de regele Matia în anul precedent adunării de la Mediaș. O analiză prosopografică a slujbașilor voievodali sau regali ar putea furniza date suplimentare despre eventualii localnici, care luaseră parte la astfel de percepții abuzive, dar aceasta nu este efectuată aici.

Al șaselea punct prevedea obligația reciprocă de acordare a ajutorului militar, și, mai ales, impunerea condiției noi ca orașele săsești să primească în interiorul fortificațiilor lor pe nobilii și pe secuii în căutare de adăpost, urmând ca aceștia, la rândul lor, să participe alături de sași la luptele de apărare împotriva otomanilor. Preambulul paragrafului menționează starea de slăbiciune la care ajunseseră prin atacurile repetate ale turcilor, dar și de pe urma conflictelor, urii, dușmăniilor și neînțelegerilor interne, care îi vlăguiseră înainte de atacurile otomane. Pentru cele din urmă, se prevedea că, prin grija obștească, și acestea aveau să fie îndreptate⁴⁸.

Al șaptelea paragraf cuprindea sancțiunile de aplicat nobililor, sașilor și secuilor, care ar fi îndrăznit să se opună sau să încalce prevederile actului de înțelegere. Sancțiunile constau din pedeapsa capitală, confiscarea averii, dezmoștenirea perpetuă și exilarea urmașilor lor, precum și reducerea *homagium*-ului lor la trei dinari⁴⁹.

Actul de unire convenit de stările ardeleni la Mediaș se distinge de cele din 1437 și 1438 prin câteva diferențe. În primul rând, nu a mai fost stabilit la inițiativa unui reprezentant al regelui, ci la cea a stărilor. Ca atare, a avut scopul de a propune soluții la probleme concrete din perspectiva purtătorilor conștiinței regionale. Din documentația păstrată, am aflat despre o parte din aceste probleme, așa cum au fost ele reflectate de reprezentanții sașilor în

⁴⁷ Gündisch et alii 1981, p. 66-67. „[...] et dolose admiscere, ipsum quoque nuntium regium seu baronem ad descensus inconsuetos sive victualia inusitata neve alias inusitatas quascumque inconsuetas exactiones novitate quarvis inducta faciendum, petendum et extroquendum inducere, informare ac suasum reddere seu securum facere praesumat et attentel?”.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 67.

⁴⁹ *Ibidem*.

raporturile lor cu regele Matia Corvin, și care au constat, în general, din încălcarea drepturilor și nerespectarea privilegiilor lor. Am constatat că, prin mai multe mandate regale, tânărul monarh a poruncit o serie de măsuri reparatorii pentru doleanțele sașilor ardeleni. Nu putem preciza în ce măsură nobilii sau secuii au fost de acord cu doleanțele comunităților săsești, dar dacă ele au stat la baza actului de unire, atunci este plauzibil ca reprezentanții lor să le fi considerat valide. Se pare că stările au fost de acord că era necesară o reglementare internă a modului de rezolvare a acelor doleanțe prin refacerea unirii.

Nu putem să delimităm contribuția reprezentanților fiecărei stări în parte la prevederile incluse în document, dar unele dintre ele se pot explica prin experiențele reprezentanților stărilor, care i-au determinat să adopte principiul respectării privilegiilor proprii și măsuri de combatere a abuzurilor, prin mobilizarea forțelor interne. Concesia sașilor, care permiteau nobililor și secuilor să se adăpostească în interiorul fortificațiilor așezărilor săsești, prevăzută de articolul șase, pare să fi fost o solicitare a celor două stări. În cazul interdicției membrilor celor trei stări privilegiate, de a se pune în slujba baronilor sau magnaților trimiși în Transilvania, conținută de articolul cinci, pare să fie o limitare pusă mai degrabă nobililor la solicitarea sașilor. Această ipoteză ar trebui însă să fie susținută prin analize prosopografice, care să demonstreze implicarea nobililor locali în activitățile administrative și militare ale trimișilor regelui în Transilvania. Analiza ar trebui să se extindă și asupra perioadei care a urmat adoptării unirii de la Mediaș, pentru a verifica și dacă se pot detecta consecințe ale sale.

Colaborarea stărilor în lupta împotriva celor ce s-ar fi împotrivit unirii făcea parte din planul de consolidare a funcționării întovărășirii lor. Sancțiunile aspre, precum pedeapsa capitală, confiscarea averii, dezmoștenirea și exilarea urmașilor, diminuarea până la trei dinari a *homagium*-ului nobililor, sașilor sau secuilor, care s-ar fi opus hotărârilor actului de unire, indică o viziune ambițioasă a funcționării asociației. Tocmai radicalismul propunerilor este și motivul pentru care putem să avem o poziție circumspectă cu privire la consecințele practice ale acestui act. Identificarea eventualelor consecințe pe termen scurt și mediu rămâne un subiect de analiză al unui studiu viitor.

Abrevieri bibliografice

- Brătianu 1996 - Gheorghe Brătianu, *Adunările de stări în Europa și în Țările Române în Evul Mediu*, București, 1996.
- Diaconescu 2013 - Marius Diaconescu, *Structura nobilimii din Transilvania în epoca angevină*, Cluj-Napoca, 2013.

- Engel 2006 - Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006.
- Gündisch *et alii* 1981 - Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch (ed.), *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VI, 1458-1473, București, 1981.
- Jakó 1990 - Zsigmond Jakó (ed.), *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei, 1289-1556*, I. kötet, 1289-1484, Budapesta, 1990.
- Kordé 2016 - Zoltán Kordé, *Le premier essai de consolidation du règne du roi Matthias en Transylvanie*, în *Chronica*, 12, 2016, p. 98-103.
- Kovács 2014 - András W. Kovács, *Comișii comitatelor transilvănene în Evul Mediu*, în *Banatica*, 24/II, 2014, p. 109-127.
- Lupaș 1942 - Ioan Lupaș, *Mitul „Sacrei Coroane” și problema transilvană*, în *AIIN*, 8 (1939-1942), 1942, p. 343-360.
- Mályusz 1994 - Elemér Mályusz, *Hungarian Nobles of Medieval Transylvania*, în János M. Bak (ed.), *Nobilities in Central and Eastern Europe: Kinship, Property and Privilege*, vol. 2, Budapesta, Krems, 1994, p. 25-53.
- Pall 1956 - Francisc Pall, *Cronologia documentelor privind Transilvania (sec. XI-XV)*, Anexa II. *Voievozii, vicevoievozii și principii Transilvaniei*, în *Documente privind istoria României*, vol. I, București, 1956, p. 497-508.
- Pop 1991 - Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) în secolele XIV-XV*, Cluj-Napoca, 1991.
- Popa-Gorjanu 2007 - Cosmin Popa-Gorjanu, *Despre familiares și familiaritas în cazul familiei Himfi*, în *Apulum*, XLIV, 2007, p. 363-382.
- Popa-Gorjanu 2011 - Cosmin Popa-Gorjanu, *Identitatea regională și nobilimea ardeleană în secolul al XIV-lea*, în *AUASH*, 15/1, 2011, p. 75-96.
- Popa-Gorjanu 2015 - Cosmin Popa-Gorjanu, *Identitatea regională și nobilimea ardeleană la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea*, în *Terra Sebus*, 7, 2015, p. 301-313.
- Popa-Gorjanu 2016 - Cosmin Popa-Gorjanu, *Identitatea regională și unirea stărilor privilegiate ardeleni în prima jumătate a secolului al XV-lea*, în *Terra Sebus*, 8, 2016, p. 211-225.
- Prodan 1998 - David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1998.
- Szabó 1872 - Károly Szabó (ed.), *Székely oklevéltár I. kötet, 1211-1519*, Cluj, 1872.

LISTA ABREVIERILOR

AAR-SI	- Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. Academia Română. București.
ActaArchHung	- Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapesta.
ActaHASH	- Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapesta.
ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Muzeul de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
Adevărul	- Adevărul. București.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészt-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapesta.
AF	- Altorientalische Forschungen. Institut für Archäologische Wissenschaften, Abteilung Vorderasiatische Archäologie. Berna.
AH	- Archaeologia historica. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Brno.
AHY	- Austrian History Yearbook. Center for Austrian Studies. Minneapolis MN.
AIEFCB	- Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”. București.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. (este continuat de AIIGB).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIGB	- Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca. (continuă AIAC).
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
Alba-Iulia	- Alba-Iulia. Alba Iulia.
Aluta	- Aluta. Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények. Sfântu Gheorghe.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
AMM	- Acta Moldaviae Meridionalis. Muzeul Județean Vaslui.
Anatolia Antiqua	- Anatolia Antiqua. L'Institut Français d'Études Anatoliennes d'Istanbul.
AnB	- Analele Banatului. Muzeul Național al Banatului (serie nouă). Timișoara.
Anistoriton	- Anistoriton / <i>Ανιστόριτον</i> . History and Archaeology Journal. Digital Journal (Grecia).

Lista abrevierilor

- Annales** - Annales. Économies, Sociétés, Civilisations. École des Hautes Études en Sciences Sociales. Paris.
- Antaeus** - Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapesta.
- AntAfr** - Antiquités africaines. Université de Provence. Paris.
- AnUB-ŞP** - Analele Universităţii din Bucureşti. Seria Ştiinţe Politice. Universitatea din Bucureşti.
- AO** - Arhivele Olteniei. Serie nouă. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova.
- Apulum** - Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Naţional al Unirii Alba Iulia.
- ArhMed** - Arheologia Medievală. Reşiţa. Cluj-Napoca.
- ArhVestnik** - Arheološki Vestnik. Institut za arheologijo. Ljubljana.
- Arts of Asia** - Arts of Asia. The Asian Arts & Antiques Magazine. Hong Kong.
- Astra Sabesiensis** - Astra Sabesiensis. Despărţământul Astra „Vasile Moga” Sebeş.
- AUASH** - Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- Banatica** - Banatica. Muzeul de Istorie al judeţului Caraş-Severin. Reşiţa.
- BAR** - British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
- BB** - Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Naţional Brukenthal. Sibiu.
- BCH** - Bulletin de correspondance hellénique. L’Institut de correspondance hellénique d’Athenes. Atena.
- BCŞS** - Buletinul Cercurilor Ştiinţifice Studenteşti. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BECh** - Bibliothèque de l’école des chartes. Revue d’érudition. Paris.
- BerRGK** - Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt pe Main.
- BHAB** - Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timişoara.
- BJS** - The British Journal of Sociology. London School of Economics and Political Science. University of London.
- BMA** - Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Naţional al Unirii Alba Iulia.
- BOR** - Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. Bucureşti.
- Boabe de grâu** - Boabe de grâu. Revistă de cultură. Bucureşti.
- BR** - Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapesta.
- Britannia** - Britannia: A Journal of Romano-British and Kindred Studies. Society for the Promotion of Roman Studies. Londra.
- Brukenthal** - Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Naţional Brukenthal. Sibiu.
- BS** - Balkan Studies. Institute for Balkan Studies in Thessaloniki. Salonic.
- BSNR** - Buletinul Societăţii Numismatice Române. Bucureşti.
- BTh** - Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. Bucureşti.
- BudRég** - Budapest Régiségei. Budapesti Történeti Múzeum. Budapesta.

CAC	- Central Asia and Caucasus. Institute for Central Asian and Caucasian Studies. Luleå (Sweden). Institute of Strategic Studies of the Caucasus. Baku (Azerbaijan).
Carpații	- Carpații: Vânătoare, pescuit, chinologie. Cluj.
Castrum	- Castrum. A Castrum Bene Egyesület Hírlevele. Budapesta.
CCA	- Cronica cercetărilor arheologice. București.
Cercetări arheologice	- Cercetări arheologice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
Chronica	- Chronica: annual of the Institute of History. University of Szeged.
Cibinium	- Cibinium. Analele Muzeului Etnografic „ASTRA”. Complexul Muzeal „ASTRA”. Sibiu.
CN	- Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
CNA	- Cronica Numismatică și Arheologică. Foaie de informații a Societății Numismatice Române. București.
CP	- Classical Philology. A Journal Dedicated to Research in Classical Antiquity. Chicago.
Crisia	- Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
Dacia	- Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
Denarius	- Denarius. Slovenské národné múzeum - historické múzeum. Bratislava.
Der Unterwald	- Der Unterwald. Sebeș.
DolgCluj	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából. Kolosvár (Cluj).
EDR	- Ephemera dacoromana. Annuario dell'Accademia di Romania. Roma.
EHQ	- European History Quarterly. Sage Publications. New York.
EO	- Etnograficheskoye obozreniye. Institut etnologii i antropologii RAN. Moscova.
Erdély Múzeum	- Erdély Múzeum. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Cluj-Napoca.
Études balkaniques	- Études balkaniques. Cahiers Pierre Belon. Association Pierre Belon. Paris.
European Archaeology	- European Archaeology/online. București.
FBW	- Fundberichte aus Baden-Württemberg. Stuttgart.
FI	- File de Istorie. Muzeul de Istorie Bistrița (continuată de <i>Revista Bistriței</i>).
FolArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapesta.
FUrb	- Forma Urbis. Roma.
Gasyrlar avazy	- Gasyrlar avazy. Ekho vekov. Kazan.
Germania	- Germania, Römisch-Deutscher Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main.
GM	- Golos minuvshogo. Federal'noye gosudarstvennoye byudzhethnoye obrazovatel'noye uchrezhdeniye vysshego obrazovaniya Kubanskiy gosudarstvennyy universitet. Krasnodar.
Godišnjak	- Godišnjak. Jahrbuch Knjiga. Sarajevo-Heidelberg.

Lista abrevierilor

HEI	- History of European Ideas. International Society for the Study of European Ideas. Londra.
Hierasus	- Hierasus. Muzeul Județean Botoșani.
Hiperborea Journal	- Hiperborea Journal. Societatea de Istorie Balcanică. București.
HOMÉ	- A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. Miskolc.
HSCP	- Harvard Studies in Classical Philology. Harvard University. Cambridge (SUA).
IIER	- Issues in Educational Research. Western Australian Institute for Educational Research Inc. New South Wales, Australia.
IJESE	- International Journal of Environmental & Science Education. Kazan.
IJL	- International Journal of Linguistics. Makrothink Institute. Las Vegas.
IPH	- Inventaria Praehistorica Hungarie. Budapesta.
Istoricheskie	- Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskustvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. Tambov.
Izvestiya ASU	- Izvestiya. Altayskiy gosudarstvennyy universitet. Barnaul.
Jászkunság	- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület. Szolnok.
JHE	- Journal of Human Evolution. Elsevier.
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz.
Közlemények	- Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárából. Cluj.
KST	- Kazı Sonuçları Toplantısı. Ankara.
Kubaba	- Kubaba. Faculdade de Ciências Sociais e Humanas, Universidade Nova de Lisboa.
Lumea nouă	- Lumea nouă. București.
Lupta	- Lupta. Iași.
Mannus	- Mannus. Gesellschaft für Deutsche Vorgeschichte. Leipzig.
Maqarnas	- Muqarnas Online. An Annual on the Visual Cultures of the Islamic World. Cambridge.
Marisia	- Marisia. Muzeul Județean Târgu Mureș.
MCA	- Materiale și cercetări arheologice. București.
ME	- Memoria Ethnologica. Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș. Baia Mare.
MEFRA	- Mélanges de l'École française de Rome - Antiquité. Roma.
MEJSR	- Middle-East Journal of Scientific Research. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai.
MFME	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
Mir nauki	- Mir nauki, kulturni, obrazovania. Gorno-Altaysk.
MN	- Muzeul Național. Muzeul Național de Istorie a României. București
Mots	- Mots. Les langages du politique. ENS Editions. Paris.
Muzeológia	- Muzeológia a kultúrne dedičstvo. Univerzita Komenského v Bratislave.
Múzeum	- Slovenské národné múzeum. Bratislava.

Natura	- Natura. Revistă pentru răspândirea științei. București.
NK	- Národní knihovna: knihovnická revue. Národní knihovna České republiky. Praga.
Numizmatika	- Numizmatika. Slovenská numizmatická spoločnosť. Bratislava.
PA	- Patrimonium Apulense. Direcția Județeană pentru Cultură Alba. Alba Iulia.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
PolSci	- Romanian Journal of Political Science. Societatea Academică din România. București.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie. Constanța.
PQCS	- Philippine Quarterly of Culture and Society. University of San Carlos. Cebu.
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
Rațiunea	- Rațiunea. Revistă bilunară de liberă cugetare. București.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița (continuă File de Istorie).
RES	- Review of European Studies. Canadian Center of Science and Education. Toronto.
RevHisto	- Revista de Historiografia. Instituto de Historiografía Julio Caro Baroja. Universidad Carlos III de Madrid.
RHA	- Revue historique des armées. Ministère de la Défense. Paris.
RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RMM-MIA	- Revista muzeelor și monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.
Romantisme	- Romantisme. Revue du dix-neuvième siècle. Editeur Armand Colin. Paris.
România liberă	- România liberă. București.
Rossiyskaya istoriya	- Rossiyskaya istoriya. Akademicheskii nauchno-izdatel'skiy, proizvodstvenno-poligraficheskii i knigorasprostranitel'skiy tsentr Nauka. Moscova.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RRSE	- Revista română de studii eurasiatice. Centrul de Studii Eurasiatice, Universitatea „Ovidius” Constanța.
SA	- Sociological Analysis. Oxford University Press. Oxford.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
SArcheologiczne	- Sprawozdania Archeologiczne. Instytut Archeologii i Etnologii PAN. Cracovia.

Lista abrevierilor

Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SC	- Studii și comunicări. Asociația Folcloriștilor și Etnografilor din județul Sibiu (din 1992 devine Studii și Comunicări de Etnologie).
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. Academia RPR. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCN	- Studii și Cercetări de Numismatică. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.
SJ	- Saalburg Jahrbuch. Bericht des Saalburg Museum. Mainz am Rhein.
SJAHSS	- Scholars Journal of Arts, Humanities and Social Sciences. Scholars Academic and Scientific Publishers (SAS).
SlovArch	- Slovenská Archeológia. Nitra.
SlovNum	- Slovenská numizmatika. Národný numizmatický komitet Slovenskej republiky a Archeologický ústav SAV. Nitra.
SM	- Svobodnaya mysl. Obshchestvo s ogranichennoy otvetstvennost'yu Politizdat. Moscova.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
SMIMed	- Studii și materiale de istorie medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. București.
Socialismul	- Socialismul. București.
SP	- Studii de Preistorie. Asociația Română de Arheologie. București.
SS	- The Social Sciences. Western Social Association. Dubai.
Stâna	- Stâna. Revistă profesională și de cultură. Organ al oierilor din întreaga țară. Poiana Sibiului.
Steaua	- Steaua: literară, artistică și culturală. Uniunea Scriitorilor din România. Cluj-Napoca.
StudiaTC	- Studia Theologia Catholica. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
StudiaUBBH	- Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.
Studii	- Studii. Revistă de istorie. (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
Suceava	- Anuarul Muzeului Județean Suceava.
SUCH	- Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
Syria	- Syria. Archéologie, art et histoire. Revue d'art oriental et d'archéologie. Institut français du Proche-Orient.
Századok	- Századok. A Magyar Történelmi Társulat folyóirata. Budapest.
TAD	- Türk Arkeoloji Dergisi. Ankara.
Telegraphul	- Telegraphul. București.
Terra Sebus	- Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
Thraco-Dacica	- Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
Transilvania	- Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.

Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
Vestnik Moskovskaya	- Vestnik Moskovskaya gosudarstvennaya khudozhestvenno-promyshlennaya akademiya imeni S. G. Stroganova. Moscova.
Vestnik Omskogo	- Vestnik Omskogo universiteta. Seriya Istoricheskiye nauki. Omskij Gosudarstvennyj Universitet. Omsk.
Vestnik Tatarskogo	- Vestnik Tatarskogo gosudarstvennogo gumanitarno-pedagogicheskogo universiteta. Filologija i kul'tura. Kazan.
VI	- Voprosy istorii. Institut russkoy istorii Rossiyskoy akademii nauk. Moscova.
VF	- Voprosy filosofii. Izdatel'stvo «Nauka». Moscova.
VTT	- Veszprémi Történelmi Társaság és Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadványa. Veszprém.
WASJ	- World Applied Sciences Journal. International Digital Organization for Scientific Information. Deira, Dubai.
Xenopoliana	- Xenopoliana. Buletin al Fundației Academice „A. D. Xenopol” Iași.
Ziridava	- Ziridava. Muzeul Județean Arad.